

TĚŠÍNSKO V PROMĚNÁCH STALETÍ

SBORNÍK PŘEDNÁŠEK Z LET 2008–2009
K DĚJINÁM TĚŠÍNSKÉHO SLEZSKA

RADIM JEŽ – DAVID PINDUR (EDD.)

MUZEUM TĚŠÍNSKA – MATICE SLEZSKÁ
ČESKÝ TĚŠÍN 2010

© Muzeum Těšínska v Českém Těšíně, 2010

ISBN 978-80-86696-12-6

OBSAH

- 7 Slovo úvodem
RADIM JEŽ – DAVID PINDUR

Těšínsko ve středoevropském kontextu

- 13 Přemyslovští králové a slezští vévodové v době vrcholného středověku
ROBERT ANTONÍN
- 25 Hornoslezská knížata a jejich role v lucemburské politice do konce 14. století
MARTIN ČAPSKÝ
- 37 Hornoslezská knížectví v napěťové ose mezi Krakovem, Budínem a Prahou
MARTIN ČAPSKÝ
- 57 „Velcí“ těšínské Piastovci
Politické kariéry Kazimíra II. (†1528) a Václava III. Adama (†1579)
RADIM JEŽ
- 71 Valašská kolonizace na Těšínsku v 16.–18. století
JAN AL SAHEB
- 79 Reformace a počátky rekatolizace v Těšínském knížectví
DAVID PINDUR
- 93 Manželky těšínských Piastovců – soužití z rozumu, či lásky?
RADIM JEŽ
- 107 Mocenskopolitický konflikt o Slezsko v letech 1740–1742 a jeho průběh na Těšínsku
JAN AL SAHEB
- 119 Rozdělené Slezsko v době modernizace
(Od slezských válek do konce Velké války 1740–1918)
DAN GAWRECKI
- 137 Slezsko po roce 1918
MARIE GAWRECKÁ
- 149 Těšínsko v proměnách československo-polských vztahů 1918–1938
IVO BARAN

Varia

- 163 Slezsko a Těšínské Slezsko na starých mapách
ZBYŠEK ONDŘEKA
- 185 Hradní vrch v Těšíně
RADIM JEŽ – DAVID PINDUR
- 201 Pevnostní stavitelství na příkladu fortifikací Těšínského Slezska –
Jablunkovské šance
MARTIN KRŮL
- 215 Heraldické památky Těšínska
KAREL MÜLLER
- 225 Nejstarší dějiny farního kostela v Horních Domaslavicích
(k 250. výročí vysvěcení současného kostela)
DAVID PINDUR
- 237 Staré noviny v Těšíně
GABRIELA CHROMCOVÁ
- 245 Matiční činnost ve Slezsku
VLASTIMIL KOČVARA
- 255 Soupis vyobrazení
- 261 Jmenný rejstřík
- 273 Místní rejstřík
- 281 Autoři příspěvků

dlouhé a bohaté historii prošlo Slezsko celou řadou procesů dělení na jednotlivé celky, téměř všechny měly vzhledem k užívanému polskému dědickému právu status knížectví. Ve Slezsku se utvořilo postupně až 18 takových knížectví, která sice zajišťovala svým držitelům, knížatům z polské dynastie Piastovců, vysoké postavení a prestiž v tehdejší feudální evropské společnosti, ale neposkytovala jim dostatek prostředků pro náležitou reprezentaci.

Jedním ze slezských knížectví bylo i knížectví Těšínské, které zaniklo až v roce 1918. Dnes je Těšínsko – ostatně podobně jako celé Slezsko – také rozděleno státní hranicí – část Těšínska patří Polsku, část najdeme v České republice. Podívejme se alespoň stručně na Těšínsko očima geografů: jeho povrch je z větší části tvořen většinou pahorkatinami a hornatinami, z nichž nejvýznamnější jsou Moravsko-slezské Beskydy. Všechny jsou součástí západních výběžků tzv. Karpatského oblouku. Nejvyšším vrcholem této části Beskyd a zároveň i celého historického Těšínska je Lysá hora s 1324 metry nadmořské výšky. Na severozápad od Beskyd nadmořské výšky reliéfu prudce klesají a hornatý reliéf krajiny se postupně proměňuje v pahorkatinu a nížinu, území Těšínska zasahuje do Ostravské pánve, tedy jej řadíme k tzv. Vněkarpatským sníženinám. S klesající nadmořskou výškou se také zmírňují převládající klimatické poměry, pro něž jsou typické postupně vzrůstající průměrné letní i zimní teploty a ubývání srážek. Zatímco v horách na Těšínsku nacházíme srážkově mimořádně bohaté oblasti a průměrná roční teplota na vrcholu Lysé hory nepřesahuje 2,3°C. Území Těšínska je odvodňováno několika řekami – především Olší/Olzou a Ostravicí, které patří k povodí Odry. Severovýchodní část řadíme k povodí Visly (p. Wisła), jejíž prameny najdeme rovněž na Těšínsku. Dnes je Těšínsko jednou z nejhustěji osídlených oblastí, ale nebylo tomu tak vždy – naopak po dlouhou dobu se řadilo spíše k málo zalidněným, lesnatým oblastem na samém okraji Slezska a všech zemí Koruny české. Geografická poloha Těšínska na samé východní hranici Slezska, charakter reliéfu a také převládající podnebí byly v minulých staletích určujícími pro osídlení této části Evropy. K intenzivnějšímu osídlování a růstu počtu obyvatelstva Těšínska došlo teprve ruku v ruce s industrializací země, která odstartovala po nálezuhli koncem 18. století.

Na přírůstkuy obyvatelstva a trvalém růstu hustoty osídlení zejména v ostravsko-karvinské uhelné oblasti se v minulých dvou stoletích podepsaly mimořádně početné přistěhovalecké vlny a nadprůměrná natalita. Dělníci se za práci do nově otevíraných dolů, hutí a dalších průmyslových podniků stěhovali po tisících zejména na přelomu 19. a 20. století, kdy se během několika desetiletí počet obyvatel Těšínska téměř zdvojnásobil (z 233 tis. obyvatel evidovaných v r. 1869 na 434 tis. obyvatel v r. 1910). Na přistěhovalectví do Těšínského Slezska se tehdy nejvíce podílela polská Halič (v r. 1910 mělo domovskou příslušnost v Haliči více než 57 tis. obyvatel Těšínska). Důsledkem migračních toků byly přirozeně změny nejen v národnostní a jazykové, ale i v sociální a profesní skladbě obyvatelstva.

Město Bílsko s masivem hory Klimčok (1 117 m n. m.) na pohlednici kolem r. 1910. Bílsko, od r. 1951 sloučeno v aglomeraci Bielsko-Biała s 175 000 obyvateli, leží na řece Bílá, která odděluje historické území Těšínského Slezska a Malopolsko. Dále směrem na jih hranice kopíruje nejvyšší vrcholky Slezských Beskyd – Baraní horu (1 220 m n. m.) a Klimčok.

Z původní, agrární a řídké osídlené země se stal během krátké doby několika desetiletí jeden z nejprůmyslovějších regionů celé rakouské monarchie, přičemž v těžbě uhlí, hutnictví a strojírenském průmyslu nalézalo v r. 1910 obživu již více než 46 % jeho obyvatel. Migrační procesy však pokračovaly i po rozdělení Těšínska na dnešní českou a polskou část v roce 1920 a daly tomuto regionu i jeho dnešní strukturu obyvatelstva. Dnes je Těšínsko jednou z nejhustěji osídlených oblastí Evropy. Žije zde více než milion lidí (více než 400 tis. v polské části a více než 600 tis. v české části) a najdeme zde celou řadu významných sídel a měst. Nejvyšší průměrné hustoty dosahuje osídlení v průmyslových oblastech v okolí Karviné (777 osob/km²), Ostravy (1 017 osob/km²) a polského Bílska (1 411 osob/km²), naopak nejnižší v horských oblastech. Geografická poloha země na styku tří národů podmínila poměrně složitý jazykový a národnostní vývoj obyvatelstva regionu v minulosti i dnešní zajímavou národnostní skladbu obyvatelstva Těšínska a Ostravska, proto ze zhruba 1 250 000 obyvatel Moravskoslezského kraje jsou dnes zhruba 3,3 % polské a 3,0 % slovenské národnosti.

Těšínsko je tvořeno z převážné většiny územím bývalého Těšínského knížectví, z malé části na severu u Bohumína také územím původního Ratibořska. Jako politický územní celek se Těšínsko konstituovalo na přelomu let 1289–1290 vyčleněním z původně většího hornoslezského celku, tzv. Opolského knížectví, a to po smrti opolsko-ratibořského knížete Vladislava (†1281/1282). Nejdále na jihovýchod

položenou část tohoto celku získal tehdy jeden ze čtyř Vladislavových synů Měšek I., který se stal také prvním samostatným těšínským knížetem a zakladatelem těšínské linie piastovské dynastie. V učebnicích dějepisu a v historických atlasech se často jako Těšínsko uvádí nesprávně jen ta část, která byla po okupaci československého pohraničí po Mnichovu v letech 1938–1939 obsazena Polskem, a následně v letech 1939–1945 Německem. V polské historiografii a zejména v nejruznější publicistice bývá tato část Těšínského Slezska obvykle označována ekvivalentem Zaolzie. Toto vymezení ale není rozhodně přesné. Součástí Těšínského Slezska přece byla i tehdy neobsazená území v okolí Frýdku a Ostravy, o polském Těšínském Slezsku ani nemluvě. Oporu nenacházíme, jak jsme již naznačili v úvodu, bohužel, ani v odborné folkloristické a etnografické literatuře, členění na etnografické oblasti nás může spíše zmást. Z 5 427 km² rozlohy dnešního Moravskoslezského kraje připadá na české Těšínské Slezsko 1277 km², tedy více než 20 % povrchu. Historické zemské hranice Těšínského Slezska, zkráceně Těšínska, lze v mapě i v terénu vysledovat poměrně snadno. Na západě sledují tok řeky Ostravice (od jejího pramene na Černé Ostravici až po soutok s Odrou) a oddělují Těšínské Slezsko od sousední Moravy. Dvojměstí Frýdek-Místek je historickou hranicí děleno na slezský, přesněji těšínský Frýdek a moravský Místek. Na jihu, od vrcholů Bílý kříž a Sulov (942 m n. m.) přes vrchol Velký Polom (1067 m n. m.) a Jablunkovský průsmyk, odděluje Těšínské Slezsko od Slovenska hraniční hřeben Moravskoslezských Beskyd. Od Jablunkovského průsmyku, v jehož okolí dosud najdeme pozůstatky původních těšínských zemských hraničních pevností, tzv. šancí, směřuje původní zemská hranice dále na východ – míjí hraniční horu Gírová (839 m n. m.) a už na polském území pokračuje po hřebeni Slezských Beskyd s nejvyššími vrcholy Baraní hora (Barania góra, 1220 m n. m.) a Klimčok (Klimczok, 1117 m n. m.) až k městu Bílsku (dnes p. Bielsko-Biała). Dále zemská hranice pokračuje po řece Bílá (p. Biala) až po její ústí do Visly. Severní hranice Těšínského Slezska vedla z větší části podél řeky Visly a Olše až k jejímu ústí do Odry a oddělovala Těšínsko od ostatního Slezska. Takto zhruba vymezené území Těšínského Slezska mělo téměř čtvercový tvar a celkovou rozlohu více než 2 300 km². Pro vysvětlení připomeňme ještě jednou, že Těšínsko dnes najdeme na území dvou států – od roku 1920 je totiž rozděleno na polské Těšínsko (o rozloze cca 1 005 km², tj. zhruba 44 % území) a na české Těšínsko (cca 1 277 km², tj. 56 % původního území).

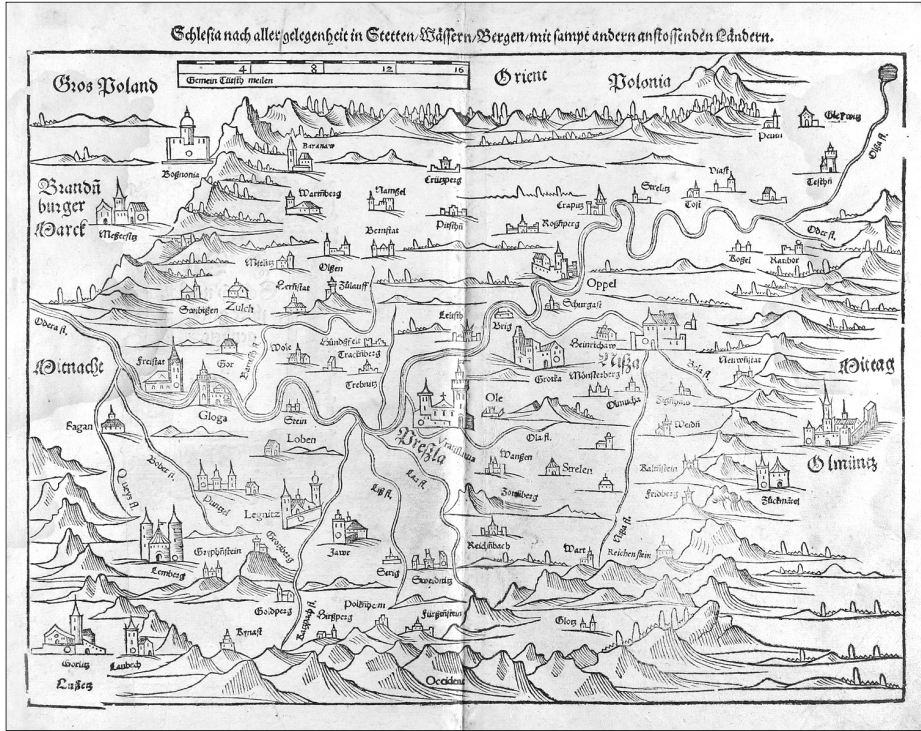
Je třeba zdůraznit skutečnost, že Těšínské knížectví narozdíl od většiny ostatních slezských knížectví, o nichž jsme se zmínili, zůstalo územím Koruny české, a to ve svých původních zemských hranicích, prakticky po celou dobu své existence, tedy až do konce první světové války roku 1918. Když těšínský kníže Měšek spojil osudy svého knížectví s českým státem roku 1291 a když poté Měškův syn, kníže Kazimír I., uznal lenní svrchovanost českého krále Jana Lucemburského v Opavě v roce 1327 společně s několika dalšími hornoslezskými Piastovci, nemohli tušit,

jaké budou osudy jejich země po několik dalších staletí. Po Měškovi zasedlo na těšínský stolec dalších 15 Piastovců a Piastoven a když rod těšínských Piastovců roku 1653 smrtí poslední kněžny Alžběty Lukrécie vymřel, Těšínské Slezsko jako léno České koruny přešlo pod přímou vládu českých králů, jimiž v té době byli Habsburkové. Těšínsko se nikdy nestalo součástí německého, resp. pruského státu, ani státu polského. Jako jedna ze zemí Koruny české, se Těšínsko nikdy nemohlo stát předmětem tzv. rakouského záboru Polska, jak často a zcela mylně uvádí zejména polská publicistika. Až do konce první světové války sdílelo společně s Čechami a Moravou osudy státu českého – a to i po prohrané válce Marie Terezie s Fridrichem Pruským a odstoupení většiny Slezska Prusku po roce 1742. Zbytku Slezska, které tehdy zůstaly rakouské císařovně a české královně (kromě Těšínska také části knížectví Opavského, Ratibořského a Niského) se postupně začalo říkat Rakouské Slezsko. V rukách habsburské, resp. habsbursko-lotrinské dynastie zůstávalo Těšínské Slezsko po další tři století. To mj. vysvětluje, proč se Těšínsko, zpravidla jako součást zmiňovaného tzv. Rakouského Slezska, vyskytuje na drtivé většině tehdy vydávaných kartografických děl a map společně s Moravou a Čechami. Když se rakouské soustátí v roce 1918 rozpadlo, na jeho původním teritoriu vzniklo několik nových států – mj. Rakousko, Československo a Polsko. Se zánikem monarchie zaniklo i původní Těšínské knížectví jako korunní země. Avšak nezměnilo se původní územní vymezení Těšínského Slezska, jak jsme uvedli v úvodu. Po dvouletém polsko-českém sporu o území Těšínska bylo toto území rozhodnutím pařížské mírové konference ze dne 28. července 1920 rozděleno na dvě části. Správa nad přiznanými územími byla oficiálně předána československým resp. polským orgánům dne 10. srpna 1920. Státní hranice z roku 1920 je až na malé změny platná dodnes.

NEJSTARŠÍ MAPY SLEZSKA

Odrazem složitých politických změn, k nimž docházelo v minulosti v této části Evropy, jsou i nejnámější staré mapy Slezska, Těšínsko nevyjímaje. Kartografická díla starých mistrů jsou obvykle zdrojem informací nejen z hlediska historicko-geografického, ale i z hlediska uměleckého jsou pokládána za mimořádně atraktivní. Nemůžeme zde prezentovat všechny známé a dostupné slezské mapy, protože je jich příliš mnoho, jejich společným jmenovatelem je snaha o zobrazení slezského území. Známé jsou jednak mapy Slezska jako takového, později začali staří kartografové a rytci zobrazovat i území jednotlivých slezských knížectví, které jsou pochopitelně podrobnější. Velkou skupinu map slezského území představují mapy zemí Koruny české – Čech, Moravy a Slezska, příp. i Lužice, a to v souvislosti se začleněním slezského území do českého státu od středověku po rok 1742, tedy po odstoupení většiny slezského území Prusku. Ani později však

Jedna z najstarších map celého historického území Slezska Sebastiana Münstera z r. 1544. Pro tuto dobu je typické, že je mapa orientována opačně a znázornění území i sídelních jednotek je velmi schématické. Autor se lépe orientoval v oblastech Dolního Slezska, naopak nejjihnější část – Opolsko, Ratibořsko a Těšínsko – znal velmi povrchně. Pramen řeky Olše (*Olsa fl.*) vytéká z nějakého jezera a jedinou lokalitou hodnou zaznačení do mapy se stalo sídelní město Těšín (*Teschn*) se znázorněním Piastovské věže a rotundy sv. Mikuláše a sv. Václava.

mapová produkce neustává, naopak – vyžádaly si ji nejen vojenské, ale i hospodářské důvody a to jak v Pruském, tak v Rakouském Slezsku.

Jednou z nejstarších známých map Slezska je mapa Sebastiana Münstera z roku 1544. V souladu s tehdy užívanými pravidly je mapa orientována k východu. V mapě již nacházíme zobrazení nejdůležitějších slezských měst, mezi nimi i Těšína, vůdčí linií je zobrazení řeky Odry. Názvosloví je německé, zčásti latinské. Jedná se o první známé kartografické zobrazení Slezska, které vyšlo tiskem – poprvé v Basileji v Münsterově díle *Cosmographia* v roce 1578.

Další velkou samostatnou mapu Slezska vyhotovil v roce 1561 vratislavský učenec Martin Helwig. Mapa byla ve své době poměrně podrobná, bohužel originál se nezachoval, k dispozici máme jen dřevorytovou kopii (*viz s. 178–179*). Orientace mapy je jižní. V mapě jsou poměrně přesně zachyceny přírodní poměry – zejména vodní toky, reliéf je zobrazen pomocí grafického znázornění ve formě kopečků.

Názvosloví mapy je německé, územní celky jsou popsány latinsky. Mapa je doplněna bohatou heraldickou výzdobou tvořenou znaky 14 tehdejších slezských knížectví a především českým lvem na straně české a polskou orlicí na straně polské. Na mapě opět samozřejmě najdeme všechna významnější slezská města, mezi nimi i Těšín. Dílo zachycuje Slezsko v územním rozsahu do roku 1742 vč. Kladka a přilehlých území Moravy, Čech resp. Polska. Helwigova mapa se dočkala celé řady přepracování, např. v latinské edici atlasu Abrahama Ortelia, vydaného pod názvem *Teatrum Orbis Terrarum* v belgických Antverpách v roce 1573 nebo v roce 1603. V Ortelově díle je mapa uvedena pod názvem *Silesiae Typus / descriptus et editus a Martino Heilwig Neisense et Nobili viro Nicolao / Rhedinger dedicatus. Anno. 1561.*

Jihovýchodní část Slezska, zejména Opavsko a Těšínsko, zachycuje i mapa Moravy Jana Amose Komenského z roku 1624. I když se mapa primárně věnuje zobrazení Moravy, najdeme v ní také Těšín a Jablunkov. Názvosloví mapy je dvojjazyčné – vedle němčiny je použita i čeština. Kartografické dílo je doplněno vedutami. Také v Komenského mapě je pro zobrazení reliéfu použita tzv. kopečková grafická metoda. Jsou zachyceny i hlavní říční toky, vedle řeky Moravy samozřejmě i Odry a Olše/Olza.

Další mapa Slezska byla výsledkem práce Jonáše Sculteta. Mapa je zčásti odvozena od starší Helwigovy mapy. Pro Scultetovu mapu jsou již použity hraniční linie jednotlivých slezských územních celků. Popisy sídel jsou téměř výhradně v němčině, v latině ojedinele zachovávají i původní českou podobu názvů. Přírodní poměry jsou vyjádřeny hustou sítí vodních toků, opět je použito tzv. kopečkové metody. Na mapě nechybí tradiční heraldický symbol Slezska – slezská orlice černé barvy ve zlatém poli se stříbrným perizoniem. Není známo, kdy byla mapa vyrobena, poprvé je doložen její výskyt v atlasech nizozemského kartografa Hendrika Hondia z roku 1638.

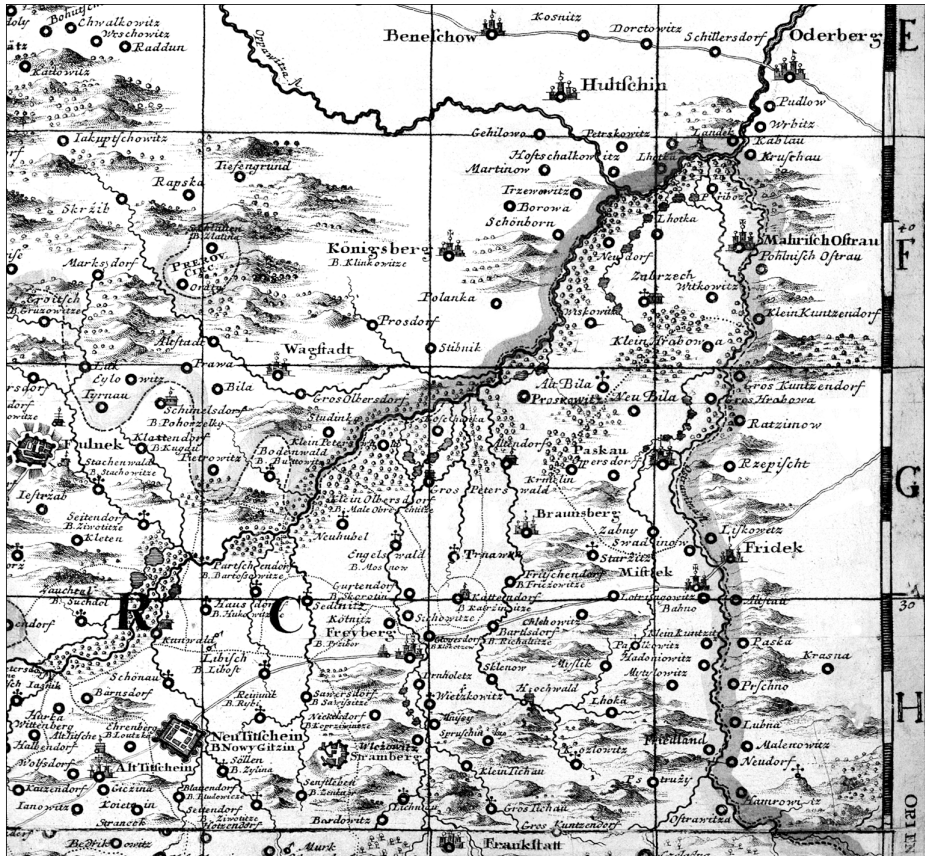
Od 18. století zaznamenáváme zvýšený zájem úřadů a vrchnosti o mapová zobrazení jednotlivých zemí, krajů apod. Tento zájem byl podpořen i vojenskými kruhy a tak byl mapováním jednotlivých částí rakouské říše pověřen vojenský kartograf Jan Kryštof Müller. Roku 1716 byla vytištěna na svou dobu neobyčejně podrobná a přesná mapa Moravy a to v měřítku 1 : 180 000. Zachycuje i dnešní české Slezsko. Pro svoji přesnost byla mapa velmi oblíbena a byla mnohokrát přetiskována.

MAPY TĚŠÍNSKÉHO KNÍŽECTVÍ

Snad nejznámějším zobrazením území Těšínského Slezska z poloviny 18. století je mapa Těšínského knížectví Jonáše Nigriniho (*viz s. 180–181*), kterou vydal v roce 1724. Z historického hlediska je mimořádně zajímavé sledovat průběh hraničních linií mezi Těšínským knížectvím a Slovenskem, přesněji Horními Uhrami. Vzhledem k tomu, že Nigrini neváhal spornou linii posouvat v mapě ve prospěch své

uherské vlasti, sklídilo to v Těšíně značnou nevoli a prakticky celý náklad tisku byl v Těšíně zkonfiskován a zničen. Sám Jonáš Nigrini byl zatčen a musel zaplatit pokutu. Stejně tomu bylo i u druhého vydání této mapy. Není tedy divu, že mapa je velmi vzácná a vyskytuje se v archívech jen v několika kusech. Připomeňme jen velmi stručně, že hraniční linie východně od Jablunkovského průsmyku byly předmětem dlouhého sporu – jednalo se zejména o výnosné oblasti pro pastevectví. To také bylo jedním z důvodů výstavby série těšínských pohraničních pevností – šancí, i když hlavním důvodem zde bylo očekávané turecké nebezpečí

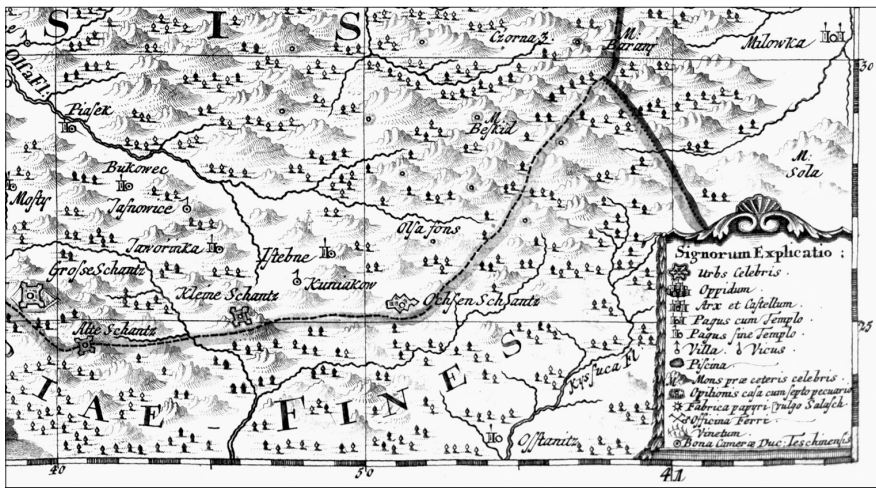

Pomezí severní Moravy a Těšínského Slezska na mapě Jana Kryštofa Müllera z r. 1716. Zemská hranice byla tvořena řekou Ostravice, která se u Hrušova pod hradem Landek vlévá do Odry. Horní tok Ostravice často měnil díky četným povodním své původní koryto, což již od středověku bylo příčinou k věčným sporům mezi olomouckými biskupy a těšínskými knížaty o průběhu zemské hranice. Ze druhé poloviny 17. století se v katastru obce Staré Hamry dodnes dochovaly hraniční kameny, na kterých byl nápis jasně vymezující oblast Moravy a Slezska – VPROSTRZED RZEKY GEST / HRANICE / 1669 / FRANCIS[CVS] EVSEBI[V]S COMES / AB OPPERSDORF... (*Uprostřed řeky jest hranice, 1669, hrabě František Eusebius z Oppersdorfu...*)

vpádu do Slezska. Nigriniho mapa je doplněna krásnou grafikou, v níž nacházíme i zobrazení tehdejšího oděvu.

Zmiňovaný vojenský kartograf Jan Kryštof Müller měl zahájit své práce i ve Slezsku, po jeho smrti byl tímto úkolem pověřen neméně známý vojenský kartograf Jan Wolfgang Wieland. Mapování Slezska zahájil v roce 1722 v západním Slezsku, v roce 1731 zpracoval mapu Těšínska a o rok později mapu Opavska a Krnovska. Ve Wielandově práci pokračoval další vojenský rakouský kartograf Matyáš Schubarth. Práce na slezském mapování pokračovaly i po vypuknutí slezských válek, když byl roku 1741 poručík Schubarth raněn a zajat, přešel do služeb pruského krále Fridricha II., který vydání map podpořil. Soubor map Slezska známý pod označením Slezský atlas vyšel roku 1752 a čítal 20 mapových děl. Mapy jsou velmi podrobné. Celková mapa Slezska má měřítko 1 : 870 000 a je datována rokem 1749, mapa Horního Slezska z roku 1746 je v měřítku 1 : 578 000, mapa Dolního Slezska z roku 1745 pak v měřítku 1 : 577 000. Rozdílná měřítka lze vysvětlit snahou o zachování jednotného formátu mapových listů, i když původně byla jednotná. Důležitou skutečností je, že mapy již akceptují výsledky slezských válek a odstoupení území většiny Slezska Prusku. Na přehledné mapě Slezska a na mapě Slezska Horního spatřujeme již zákres nové státní hranice mezi Rakouskem a Pruskem a také hranice zbylého tzv. Rakouského Slezska, vč. Těšínska.

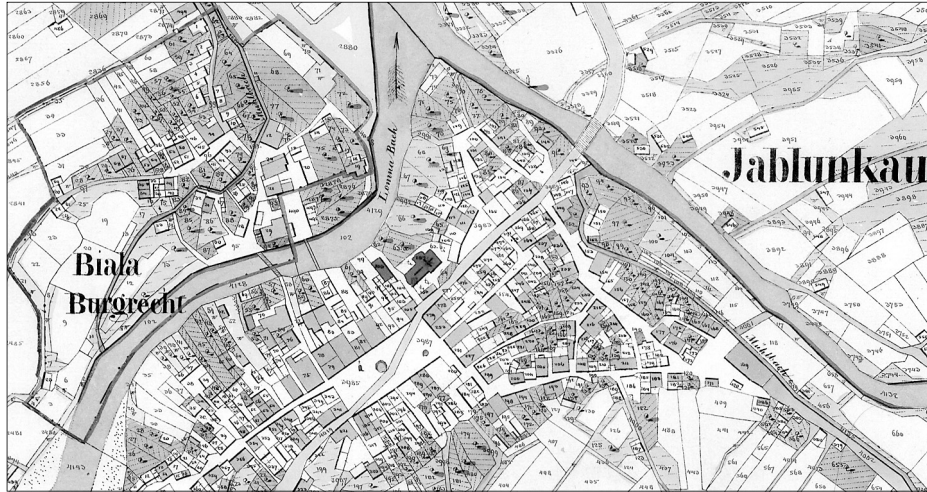
Výřez z druhého vydání mapy Těšínského knížectví Jonáše Nigriniho, která vznikla kolem r. 1730. Její autor, pocházející nejspíše z hornouherské Kremnice, přišel do Těšína před r. 1714 a uchytil se zde jako učitel na evangelické škole. Nevíme přesně, co jej vedlo k vytvoření první mapy Těšínska. Jisté však je, že jeho dílo bylo přijato s velkou nevolí, neboť Nigrini zakreslil zemskou hranici mezi Těšínským Slezskem a Horními Uhrami na spojnici systému vojenských opevnění. Těšínská vrchnost si však nárokovala i oblasti Kysuc až po soutok řeky Oščadnice a Milošovského potoka u Čadce. Oba náklady této mapy byly proto zničeny, Nigrini zbaven učitelského místa, uvězněn a navíc dostal pokutu 100 dukátů.

Výřez z mapy Těšínského knížectví Jana Wolfganga Wielanda z r. 1731 znázorňující oblast Kysuc, kterou si již od 16. století nárokovala těšínská knížata. V četných pramenech nalézáme informace, že to území od Jablunkova přes všechny hory až do řeky slove Čadca jedním hřebenem (svědectví Bartoše ml. Wyttycha z Naumburku, r. 1570) náleží k Těšínskému knížectví. Ve sporu šlo zejména o pastviny, na které vyháněli Valaši dobytek. Proto Wieland do mapy zanesl i latinskou větu (*Districtus iste tanquam appertinens ad Silesiam esset vindicandus*) o právním nároku na zmiňovanou oblast jako součást Slezska.

Průběh slezských válek přinesl mj. potřebu kvalitních mapových podkladů pro vojenské účely a tak již v roce 1763 bylo rakouské Slezsko znovu podrobně zmapováno a to v měřítku 1 : 28 800 – území Rakouského Slezska bylo pokryto 40 mapovými sekcemi, které vytvořily společně tzv. Válečnou mapu knížectví Těšínského, Opavského, Krnovského a Niského. Přes zjevné nedostatky se mapa stala prvním topograficky zpracovaným zobrazením Rakouského Slezska.

Z hlediska dějin kartografie i z hlediska rozvoje správy v Rakouském Slezsku bylo mimořádně významné vytvoření tzv. stabilního katastru, k němuž došlo z příkazu císaře Františka I. z roku 1817. Katastrální mapy byly vyhotoveny již na pevných geodetických základech v měřítku 1 : 28 800, ve Slezsku proběhlo katastrální mapování v letech 1824–1836. K dispozici již byla trigonometrická síť. Vzniklé mapy se staly na dlouho podkladem pro celou řadu dalších odvozených map. Z obrovské řady takovýchto map vyjmenujme alespoň monumentální

Mapy tzv. stabilního katastru představují kartografická díla, jež vznikla na základě geodetických podkladů. V letech 1824–1843 proběhlo mapování českých zemí, přičemž pro každou katastrální část měla být zhotovena samostatná mapa v měřítku 1 : 2 880. Pro Čechy, Moravu a Slezsko bylo vytvořeno 49 967 mapových listů (jeden o rozměrech 658 × 527 mm znázornil území o rozloze zhruba 3 km²). Jednotlivé listy podávají detailní přehled o podobě měst, barevně byly vyznačeny nemovitosti (žlutě dřevěná zástavba, karmínově zděné budovy, červeně pak veřejné stavby – radnice, kostely ad.), vodní toky, polnosti a hranice katastrů. Na povinném otisku stabilního katastru z r. 1836 můžeme detailněji studovat urbanistický vývoj města Jablunkov a části Bělá. Jablunkov, který měl před koncem 18. století 1 700 obyvatel a přibližně 270 domů, byl v naší sledované době menší městskou lokalitou s výrazně rustikálním charakterem, jehož zástavbu tvořily ze 2/3 dřevěné domy.

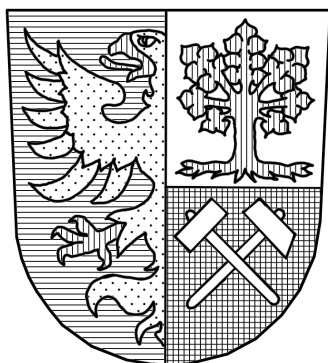
kartografické dílo, jakým byla mapa Moravy profesora Aloise Vojtěcha Šembery, která vyšla poprvé ve Vídni roku 1863. Mapa, jejíž plný název zní *Mapa země moravské s částmi pohraničními Slezska, Čech, Rakous i Uher* zobrazuje již Rakouské Slezsko v plném územním rozsahu. Návosloví mapy je české.

Fyzickogeografickým protějškem Šemberově mapě se stala první německá vrstevnicová mapa Moravy a Slezska v měřítku 1 : 432 000 z roku 1862, jejíž česká verze vyšla v roce 1875. Autorem byl významný vydavatel mapových děl Karel Kořistka. Nakonec si připomeňme ještě mapy tzv. třetího vojenského mapování. Vznikaly rovněž péčí rakouského státu, zejména pro vojenské účely. Od předchozích dvou vojenských mapování se mapy této produkce výrazně liší – zavedly měřítko 1 : 25 000 pro tzv. topografické sekce – čtyři takové sekce tvořily společně mapu speciální v měřítku 1 : 75 000 a z těchto map osm vytvářelo mapu generální v měřítku 1 : 200 000. Výrazně se zlepšila přesnost map, obsah vycházel z použití moderních geodetických metod. Rakouské Slezsko bylo mapováno v letech 1876–1877. Toto velmi kvalitní mapové dílo bylo převzato i pro potřeby nově vzniklé Republiky československé v roce 1918 a československé armády.

TĚŠÍNSKÁ ORLICE – HERALDICKÝ SYMBOL MINULOSTI I SOUČASNOSTI

Znakem Těšínských Piastovců, který převzala i středověká (a po ní i novověká) heraldika obcí celého Těšínského Slezska, a který často nacházíme na starých mapách Těšínska, je zlatá, nekorunovaná orlice s rudou zbrojí v modrém poli. Všimněme si, v kolika znacích měst a obcí Těšínského Slezska motiv těšínské orlice nacházíme. Není to jen Český Těšín – těšínskou orlici má ve znacích většina velkých

Znak Těšínského knížectví – zlatá orlice v modrém poli – se uplatnil také v současné komunální heraldice obcí a měst českého Těšínska. Např. město Orlová má polcený štít, v jehož pravé polovině je půl zlaté orlice s červenou zbrojí na modrém poli, levá polovina je stříbrno-černě dělena, nahoře je červený vykořeněný listnatý strom, dole pak zkřížený stříbrný mlátek a želízko. Strom byl převzat do nového znaku, jehož autorem se r. 1969 stal Milan Hlubinka z Ostravy, ze starého obecního pečetiidla a kladívka vyjadřovala hornický charakter města.

Komunální heraldika se začala uplatňovat již od středověku. Na městských branách, obecních domech (zejména radnicích) a důležitých komunikačních místech byly umísťovány znaky, vyjadřující příslušnost k dané vrchnosti, či státoprávním celkům. Město Těšín má ve znaku na modrém štítě stříbrný hrad se dvěma věžemi s červenými střechami. V cimbuří hradní zdi spojuje věže otevřená zlatá brána. Mezi věžemi se nad zdí vznáší zlatá orlice Těšínského knížectví, pod hradem je znázorněn tok řeky Olše.

měst na Těšínsku, jako jsou Karviná, Orlová, Třinec nebo Frýdek a také ve znacích a symbolech celé řady dalších obcí a měst. V některých případech, zvláště u menších obcí, je jejich historická příslušnost k Těšínskému Slezsku definována alespoň použitím těšínských heraldických barev, modré a zlaté. Těšínská orlice si zcela po právu našla své místo nejen v obecní symbolice, ale i v symbolice státní – např. v tzv. velkém znaku Československé republiky, který byl užíván v celém meziválečném období. Nebylo tomu tak bezdůvodně, ostatně těšínskou orlici najdeme vedle dalších znaků historických českých zemí i na gotických stěnách chrámu svatého Víta na Pražském hradě. Když se později, již po vzniku dnešní České republiky v roce 1993 připravovala změna státoprávního uspořádání, vznikly i nové kraje. Do znaku Moravskoslezského kraje se vrátila vedle moravské i slezská orlice. A nacházíme v něm i zlatou těšínskou orlici v modrém poli.

LITERATURA

- CZECZOWICZ BOGUSŁAW, *Historia kartografii Śląska XIII–XIX wieku*, Wrocław 2004.
- DWORSATSCHKEK MARIUSZ, *Imago Silesiae. Z kolekcji Tomasza Niewodniczańskiego*, Wrocław 2002.
- GRIM TOMÁŠ, *Vývoj územního členění a kartografického zobrazení Slezska*, in: Jaroslav Bakala – Petr Koukal – Jiří Urbanec (edd.), *Slezsko*, Opava 1992, s. 74–88.
- HONL IVAN, *Těšínsko na Helwigově mapě Slezska*, *Těšínsko* 5, 1962, č. 1/2, s. 18–19.
- KALÁB JIŘÍ, *Nigriniho mapa Těšínska*, *Těšínsko* 44, 2001, č. 2, s. 1–6.
- KOT HENRYK, *Historia nowożytnej kartografii Śląska 1800–1939*, Katowice 1970.
- MÜLLER KAREL, *Pečeti a znaky obcí českého Těšínska*, Český Těšín 1997.
- NOVÁK VÁCLAV, *Wielandovy mapy Slezska*, *Slezský sborník* 49, 1951, s. 289–299, 484–503.
- PRZYBYTEK DARIUSZ, *Kartografia historyczna Śląska XVIII–XX wieku*, Wrocław 2002.
- SEMOTANOVÁ EVA, *Mapy Čech, Moravy a Slezska v zrcadle staletí*, Praha 2001.

RESUMÉ

SILESIA AND TĚŠÍN SILESIAN IN OLD MAPS

The contribution describes the historical and geographical development of Silesia or Těšín Silesia, and the oldest maps of the territory from the 16th–18th century (Sebastian Münster, Martin Helwig, Jonáš Scultetus, etc.). Maps by Jonah Nigrini and John Wolfgang Wieland from the first half of the 18th century are discussed in more detail. In the conclusion, the origin, creation and current use of the Těšín Principedom heraldry – a golden eagle on a blue field, are clarified.

POŘADATEL: Mladí konzervativci Karviná a Mladí konzervativci Přerov, Město Český Těšín
MÍSTO A DATUM KONÁNÍ: Kulturní a společenské středisko Střelnice, Český Těšín,
6. května 2009

TĚŠÍNSKO V PROMĚNÁCH STALETÍ

SBORNÍK PŘEDNÁŠEK Z LET 2008–2009
K DĚJINÁM TĚŠÍNSKÉHO SLEZSKA

RADIM JEŽ – DAVID PINDUR (EDD.)

© 2010 Vydalo MUZEUM TĚŠÍNSKA, P. O., Hlavní tř. 15, 737 01 Český Těšín
a MATICE SLEZSKÁ – TĚŠÍNSKÁ OBLAST, Hlavní tř. 1a, 737 01 Český Těšín

Redakce PHDr. RADIM JEŽ, PHDr. DAVID PINDUR

Odborná spolupráce PHDr. JAN AL SAHEB

Grafická úprava a sazba KAZIMIERZ GAJDZICA

Podklady pro rodokmeny PHDr. RADIM JEŽ

Podklady pro rejstříky PHDr. JAN AL SAHEB, PHDr. RADIM JEŽ

Jazyková editace MGR. LUCIE BRŇOVJÁKOVÁ

Překlady resumé MGR. LENKA MANDRYSOVÁ

Tisk a vazba **FINIDR** FINIDR, S. R. O., Český Těšín

Všechna práva vyhrazena

Vydání první, Český Těšín 2010

ISBN 978-80-86696-12-6